

ОРГАНСКА ПРОИЗВОДЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ: АНАЛИЗА СТАЊА И ПРАВЦИ РАЗВОЈА¹

Весна Параушић, Д. Цвијановић, Владана Хамовић²

Резиме. Србија има велики потенцијал за органску производњу (незагађено земљиште, климатске погодности, бројне пољопривредне произвођаче), али истовремено мало сертифицираних органских произвођача, извозно оријентисаних. Један од начина развијања конкурентности целокупног пољопривредног сектора Србије јесте и већа оријентација произвођача на органску производњу, а у њеном будућем развоју биће неопходна јача и системска подршка јавног и државног сектора, уз нужно већи степен предузетништва и иницијативе у приватном сектору.

Кључне речи: органска производња, сертифицирани органски произвођачи, пројекти развоја органске производње.

1. Увод

Република Србија има повољне природне предуслове за развој органске производње, развијену и са ЕУ усклађену правну регулативу која третира ову производњу, три регистроване сертификационе куће и бројне пољопривредне произвођаче, мала и средња предузећа која су спремна да уче и усвајају методе и новине органске производње. С друге стране, веома је мали број сертифицираних органских произвођача, посебно оних који имају развијен и широк извозни асортиман производа, као и развијене робне марке. Аутори у раду настоје да адекватном анализом образложе потребу развоја органске производње у Србији, као и да дефинишу циљ и пројекте развоја ове производње у будућности.

¹ Рад представља део резултата истраживања у оквиру Пројекта бр. 149007 Д Мултифункционална пољопривреда и рурални развој у функцији укључивања Републике Србије у ЕУ, финансираног од стране Министарства науке Републике Србије.

² Мр Весна Параушић, проф. др Драго Цвијановић, др Владана Хамовић, Институт за економику пољопривреде, Београд. Контакт: 011/29-72-858; office@mail.iep.bg.ac.yu.

2. Органска производња у Србији: правна регулатива и заступљеност органске производње

Органски производи су резултат свести произвођача о значају здраве хране и обнављању природних ресурса. Добијени су коришћењем предности и потенцијала еко система, стимулисањем и хармонизацијом биолошких процеса, без примене хемијски насталих супстанци (минералних ђубрива, пестицида, хормона, инсектицида) и без употребе генетски модификованих организама.

Правна регулатива органске производње у Републици Србији и сертификационе куће. Област производње пољопривредних и других производа метода органске производње, прерада, складиштење, транспорт, обележавање, декларисање и промет органских производа, издавање сертификата и ресертификација за органске производе, уређују се *Законом о органској производњи и органским производима*, као и одговарајућим подзаконским актима.¹ Целокупна правна регулатива Србије у области органске производње усклађена је са прописима ЕУ (Council Regulation EEC No 2092/91; Codex Alimentarius /Guidelines for the production, processing, labeling and marketing of organically produced foods; Uputstvom za primenu standarda EN 45011).

Према одредбама важећег Закона о органској производњи и органским производима, органска производња заснива се на природним процесима и употреби органских и природних минералних материја. У органској производњи не могу се користити средства синтетичко-хемијског порекла, нити генетски модификовани организми и њихови деривати². Основни услови за заснивање органске производње јесу:

1. просторна изолација земљишних парцела, сточарских фарми и прерађивачких погона од могућих извора загађења;
2. загађено земљиште чији је садржај штетних материја испод прописаних максимално дозвољених количина;
3. прописани квалитет воде за наводњавање и минимална загађеност производног подручја.³

Да би газдинство прешло на органски систем производње мора да поседује посебан програм трансформације газдинства из традиционалног у органско, уз транзициони период који обично од две до три година у зависности од почетно утврђеног стања земљишта.⁴

¹ Закон о органској производњи и органским производима ("Сл. Гласник РС", 62/06).

² Ибидем, члан 3, стр. 1

³ Ибидем, члан 7, стр. 3-4.

⁴ Ибидем, члан 8.

Крајем 2006. године изабран је национални знак којим се обележавају сертифицирани органски производи

Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Р. Србије прописало је **изглед ознаке и националног знака** којим се обележава сертифицирани органски производ, као и изглед ознаке којим се обележава производ из периода конверзије.

Сертифицирани органски производ обележава се ознаком: «Органски производ», кодом овлашћене организације и националним знаком.

Инспекција и сертификација (сертификат је валидан у периоду од годину дана, након чега следи поновна провера свих фактора који су предвиђени Законом и, уколико су испуњени, продужавање сертификата односно издавања ресертификата) су једина гаранција потрошачу да је органски производ произведен по свим критеријумима и стандардима органске пољопривреде. При Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде Р. Србије, регистроване су следеће сертификационе куће, које су овлашћене за издавање сертификата, односно ресертификата за органске производе за 2008. годину¹:

- „SUOLO E SALUTE SERBIAN” д.о.о. Велика Плана;
- “SGS Beograd”, д.о.о. Београд;
- „Evrocert“, д.о.о. Београд;

Током 2007. године, при МПШВ Р. Србије за издавање сертификата, односно ресертификата за органске производе била је регистрована само једна кућа «Organic Control System», Суботица.

Заступљеност органске производње у Републици Србији. У Србији постоје изузетно високи потенцијали за органску производњу, што доказује и чињеница да је чак 5 до 10% земљишта незагађено и спремно за органску производњу (у Италији је нпр. тај проценат знатно нижи: 1,5-1,7%)². И према подацима удружења за органску храну "Терра'с" (<http://www.terras.org.yu>), Србија има највећи потенцијал у Европи за органску производњу, јер је чак до 15% површина запарложено и спремно за органску сертификацију.

¹ <http://www.minpolj.sr.gov.yu/download/ovlascene%20organizacije.pdf>

² Агромрежа, Билтен број 106, 01.07.2008;
<http://www.agromreza.org.yu/files/bilten/Bilten%20106.pdf>

Истовремено, процене су да се органска производња у Србији обавља се на око 18 000 ха, што је свега 0,3% укупне обрадиве површине од 4,2 милиона ха¹. Број произвођача органске хране, такође је веома мали. Према подацима МПШВ Р. Србије, а на основу Извештаја три сертификационе куће овлашћене за издавање сертификата при МПШВ Р. Србије, у Србији је, закључно са 20.10. 2008. године, *регистрован само 41 произвођач у области органске производње*².

Анализа јединствене евиденције Министарства пољопривреде о произвођачима и прерађивачима који су укључени у органску производњу закључно са 20.10.2008. године, даје се у наставку:

- Број произвођача у сектору органске пољопривреде евидентиран до 20. октобра 2008. године већи је за оне произвођаче који до наведеног датума нису извршили ресертификацију, затим за произвођаче који су у почетној фази увођења органске производње, као и за оне произвођаче који добијају сертификат о органској производњи од стране страних сертификационих кућа, које нису регистроване при МПШВ Р. Србије;
- У јединственој евиденцији МПШВ Р. Србије се не налази 12 произвођача за које су пољопривредни инспектори Генералног инспектората у поступку контроле утврдили да не поседују документацију прописану Законом о органској производњи и органским производима и другим прописима, и да се структура биљне производње и структура сточног фонда пријављене Управи за трезор не слажу са утврђеним стањем на терену;
- Од 41 произвођача на листингу МПШВ Р. Србије, њих 28 или 68% укупног броја су индивидуална пољопривредна газдинства; остало су деоничарска друштва, задруге и удружења пољопривредника; ове форме окупљају већи број произвођача (регистрованих пољопривредних газдинстава) органских производа;
- Од 41 произвођача у сектору органске пољопривреде, њих 26 је са подручја АП Војводине или 63% укупног регистрованог броја у Р. Србији;
- Од производа који су заступљени у органској производњи оних произвођача који су регистровани у МПШВ Р. Србије издваја се: поврће, ратарске културе, лековито биље и воће.

¹ Ибидем.

² Јединствена евиденција Министарства о произвођачима, прерађивачима, лицима која су укључена у органску производњу и лицима која обављају унутрашњи, односно спољнотрговински промет, закључно са 20.10.2008.године;
http://www.minpolj.sr.gov.yu/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=112&Itemid=86.

3. SWOT анализа органске производње у Србији

Један од најбољих начина да се реално и мерљиво дефинишу циљеви и правци развоја органске производње у Србији јесте сигурно SWOT матрица, која у садејству бројних садашњих али и антиципираних фактора окружења (дефинисаних као шансе и претње) и фактора, односно ресурса самих произвођача (њихове снаге и слабости у организовању ове производње) – пружа валидну основу за доношење одлуке да ли Србија треба да се оријентише ка органској производњи и који је најбољи начин њеног развоја и афирмације у будућности.

3.1. Шансе окружења и снаге произвођача

Највећи подстицај за развој органске производње у Р. Србији долази од *растуће тражње иностраног тржишта за органским производима*. Иако се проценат укупног земљишта које је у ЕУ, Аустралији, Кини, САД намењен органској пољопривредној производњи континуирано увећава, органска храна заузима још увек мале проценте земљишта, а понуда органске хране на европском и светском тржишту мања је од потражње¹. Учешће органских производа у светским трговинским токовима све је веће, светска продаја производа органске производње годишње се повећава за 15%, а најзначајнија тржишта органске хране су САД, Канада, Европа и Јапан (у Европи највећи потрошачи органске хране су: Немачка, Велика Британија, Италија и Француска)². Растућа инострана тражња, утолико је значајнија и већа шанса за Србију, уколико се има у виду и да цене органских производа вишеструко премашују цене пољопривредних производа који су хемијски третирани (производи добијени органском производњом имају за 30 до 50% вишу цену у односу на конвенционалне производе)³.

Још једна шанса окружења, сада домаћег, такође би се требало искористи. У питању су *природни ресурси* (климатски фактори и још увек незагађено земљиште и ваздух у одређеним подручјима земље) – који би се са становишта

¹ У ЕУ (чланство 25 земаља) у 2005. години површине на којима је била организована органска производња чиниле су 3,9 % укупне пољопривредне површине ЕУ 25 (Organic farming in the EU, Eurostat, 80/2007, 12 June 2007). Највећи проценат површина са органском производњом хране, у односу на укупне пољопривредне површине, имају: Аустрија (11,0%), Италија (8,4%), Република Чешка (7,2%) и Грчка (7,2%). Према истом извору, око 1,6% од укупног броја пољопривредних газдинстава у ЕУ, у истој години посматрано, су тзв. органска газдинства, са просечним поседом од 39 ха.

² Агромрежа, Билтен број 106, 01.07.2008;

<http://www.agromreza.org.yu/files/bilten/Bilten%20106.pdf>

³ Ибидем.

одрживог развоја, најцелисходније „искористили“ управо кроз развој органске производње.

Снаге самих пољопривредних произвођача у контексту развоја органске производње углавном су ограничене само на бројност пољопривредних газдинстава, традицију и културу пољопривредне производње и развој науке и нових сазнања о методама органске производње.

3.2. Претње окружења и слабости домаћих произвођача

Претње окружења јесу разнородне и свака може на неки начин у будућем периоду ограничавати развој органске производње у земљи. Основна два фактора домаћег окружења која се могу дефинисати као претње окружења јесу у домену природе (опасности еколошког загађења и нарушавања квалитета животне средине) и економије (мала подршка увођењу органске производње из аграрног буџета Р. Србије, нестимулативна кредитна политика банака). Истовремено, претње „долазе“ и са иностраног тржишта: брзе промене у потрошачким захтевима (све израженији захтеви потрошача у погледу брэнда, ознака квалитета); лобализација трговине прехранбеним производима и све израженија конкуренција на међународним тржиштима.

Слабости домаћих произвођача. Овде су проблеми и ограничења бројни: недовољна знања и информације о методама и сертификацији органске производње (изостаје повезаност науке и праксе); неспремност пољопривредника за прихватање новина и мањак предузетничког духа; одсуство маркетинг оријентације пољопривредних произвођача (мале су активности на развоју брэнда¹, проналаску иностраних тржишта, изостају већа и заједничка учешћа на међународним сајмовима²); недовољна финансијска снага пољопривредника

¹ Позитиван пример је сигурно предузеће „Foodland“, д.о.о. из Београда које је у органској производњи развило марку „terra organica“ и које веома успешно наступа на међународном сајмовима са запаженим извозним резултатима. Органски сок од дивље шумске јагоде овог произвођача награђен је 2008. године на највећој светској конференцији произвођача сокова „World juice innovation“ у Барселони (награда за најбољи нови сок на светском тржишту).

² Учешће на иностраним сајмовима је изузетно важно с обзиром да омогућава домаћим излагачима сазнања о новим трендовима у асортиману производа, новим техникама паковања, извозном маркетингу, безбедности хране, конкуренцији, ценама, квалитету, етикетирању, опреми, као и најновијим трендовима у пољопривредној производњи. Уз подршку МПШВ Р. Србије, Агенције за страна улагања и промоцију извоза Р. Србије, USAID-а и Немачке организација за техничку сарадњу (GTZ), на водећем светском сајму органских производа "Биофах" Нирнберг (Немачка), који се одржавао у периоду од 21. до 24. фебруара 2008. на штанду «Organic Serbia», само **седам произвођача из Србије** - представило је своје производе.

за нова улагања (висока цена добијања сертификата за органску производњу; мале инвестиционе могућности за организовање производње на већим површинама) итд.

4. Циљеви и пројекти развоја органске производње у будућности

И поред свих ресурсних слабости домаћих произвођача, шансе које пружа окружење знатно премашују претње која из њега стижу, чиме се ствара реална и јасна основа да се развој органске производње у Србији може дефинисати као један од циљева будућег развоја примарне пољопривредне производње и прераде. Имајући у виду, да пољопривреду Србије карактерише и ниска примена агротехничких улагања, ниска продуктивност у конвенцијалној пољопривреди и немогућност ценовног конкурисања код већине пољопривредних производа – оријентација ка органској производњи пружа могућност и да се сопствене слабости искористе као шанса или предност.

Реализација *циља „Развој и унапређење органске производње у Р. Србији“*, не само да може имати позитивне ефекте на конкурентност домаћих произвођача, профитабилност и рентабилност уложених средстава приватног сектора, већ ова производња са собом продукује низ позитивних и корисних импликација, пре свега у домену: заштите животне средине и одрживог развоја, затим у домену бржег економског развоја недовољно развијених руралних предела и смањивања разлика између богатих и сиромашних региона, побољшавање имиџа Србије у свету, развој свести о потреби конзумирања здраве хране и сл.

Правци развоја органске производње у Републици Србији. Реализација дефинисаног циља „Развој и унапређење органске производње у Р. Србији“, подразумева низ пројеката и програма, који представљају начин или средство да се дефинисан циљ и оствари. У наставку се набрајају најважнији пројекти (или правци развоја) органске производње у будућности, за чију је реализацију потребна јака сарадња приватног, јавног и државног сектора. Ова сарадња подразумева да пољопривредници и привредници у будућим опредељењима ка органској производњи могу да рачунају на саветодавну, логистичку и финансијску подршку: министарстава (координиране активности Министарства науке, Министарства пољопривреде, Министарства за заштиту животне средине Р. Србије), градских и општинских структура власти, привредних комора, бројних фондова, регионалних агенција за развој, тимова за Локални економски развој (LED) и сл.

Пројекти развоја органске производње у Републици Србији:

4.1. Едукација произвођача и потрошача о органској храни. Ширење идеја и иницијатива из области производње органске хране, како међу пољопривредним произвођачима, тако и међу потрошачима, требало би да буде у делокругу

рада МПШВ Р. Србије, регистрованих сертификационих кућа за органску производњу, удружења за органску храну, као и бројних домаћих и иностраних агенција и фондова за подршку развоју конкурентности, унапређење животне средине и сл. Имајући у виду све слабости домаћих произвођача у овој производњи (пре свега, непостојање интересовања и знања) - нужна је подршка многих институција и тела управо у процесима едукације пољопривредних произвођача о условима, начинима, маркетингу и промоцији органских производа. Видови едукације произвођача поред већ стандардних предавања, курсева, семинара, требало би укључивати и организоване посете сајмовима, посебно водећем светском сајму органских производа "Biofah" Nirnberg (Немачка).

4.2. Финансијска подршка државе (веће субвенције републичког аграрног буџета, већа издвајања из градског, односно општинских буџета) **и банака** (ниже каматне стопе и дужи рокови отплате кредита) **у процесима конверзије конвенционалне на органску производњу**, пре свега, имајући у виду све користи и позитивне импликације које органска производња има са становишта одрживог развоја, руралног развоја и заштите животне средине.

4.3. Финансијска подршка државе и банака у процесима отварања малих погона органске производње. Један од начина функционисања ових малих предузећа може бити и принцип кућних достава тзв. „зелених кутија“, а по угледу на неке европске земље (Аустрија и Чешка). На пример, предузетници могу развијати програме малих индустријских погона, где би се органска пшеница млела у сопственом мини – млину, а затим би се од интегралног брашна пекао хлеб и друго пециво и дневно пласирао на кућне адресе градског становништва. Уз све ово пожељно је користити и савремене информационе технологије којом се оптимизирају транспортни токови испорука тзв. "зелених кутија"¹.

4.4. Подршка државе и сертификационих кућа у процесима сертификације органске производње. С обзиром на високе цене издавања сертификата за органску производњу, као и друге трошкове у организовању ове производње, потребно је од стране јавног и државног сектора, уз подршку одговарајућих сертификационих кућа - иницирати пројекте удруживања пољопривредних произвођача (како би се смањили трошкови сертификације), а уједно мерама аграрне политике и већим издвајањима из градског и/или општинских буџета обезбедити већу финансијску подршку процесима сертификације органске производње.

5. Закључак

Шансе које пружа инострано окружење (већа тражња од понуде органских производа, више цене органских производа у односу на производе конвенционалне пољопривреде) знатно превазилазе све слабости домаћих произвођача

¹ Terra's билтен број 9/2003; <http://www.terras.org.yu/presskutak/newsletter/bilten09.htm>

и претње окружења, чиме се стиче реална и сигурна основа да се органска производња у Србији може дефинисати као један од циљева будућег развоја примарне пољопривредне производње и прераде. Реализација циља дефинисаног у овом раду „Развој и унапређење органске производње у Р. Србији“, подразумева низ пројеката и програма, који представљају начин или средство да се дефинисан циљ и оствари. У раду се набрајају најважнији пројекти (или правци развоја) органске производње у будућности, за чију је реализацију потребна јака сарадња приватног, јавног и државног сектора.

Литература

1. Агромрежа, Билтен број 106, 01.07.2008;
<http://www.agromreza.org.yu/files/bilten/Bilten%20106.pdf>
2. Закон о органској производњи и органским производима ("Сл. Гласник РС", број 62/06).
3. Јединствена евиденција Министарства о произвођачима, прерађивачима, лицима која су укључена у органску производњу и лицима која обављају унутрашњи, односно спољнотрговински промет, закључно са 20.10.2008. године;
http://www.minpolj.sr.gov.yu/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=112&Itemid=86
4. Organic farming in the EU, Eurostat, 80/2007, 12 June 2007
5. Овлашћене организације за издавање сертификата односно ресертификата за 2008. годину;
<http://www.minpolj.sr.gov.yu/download/ovlascene%20organizacije.pdf>
6. Terra's билтен број 9/2003;
<http://www.terras.org.yu/presskutak/newsletter/bilten09.htm>
7. <http://www.foodland.co.yu>

Примљено: 01.10.2008.

Одобрено: 05.12.2008.

UDC: 631.147(497.11)

**ORGANIC PRODUCTION IN THE REPUBLIC OF SERBIA:
SITUATION ANALYSIS AND THE WAY OF DEVELOPMENT**

Vesna Paraušić, M.Sc., Vladana Hamović, Ph.D., Drago Cvijanović, Ph.D.
Institute of Agricultural Economics, Belgrade

Summary

Serbia has a huge potential for organic production (pure agriculture area, climate factors, numerous of private holdings), but in the same time there are an extremely small number of organic farm with export program. One of the ways for achieve competitive advantage in the whole agricultural sector – is organic production. Future orientation this agriculture sector implied strong and systematic support public and official sector, with the larger entrepreneurship programs and initiatives in the private sector.

Key words: organic production, certified organic farmland, development projects of organic agriculture;

Author's address:

Mr Vesna Paraušić
Institut za ekonomiku poljoprivrede
11060 Belgrade, Volgina 15
Phone/Fax: +381(0)11 2972858
E-mail: office@mail.iep.bg.ac.yu
<http://www.iep.bg.ac.yu>